

ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΚΕΡΑ
ΣΤΗΝ ΚΡΙΤΣΑ

CHURCH OF PANAGIA KERA
IN KRITSA

ΚΡΗΤΗ / CRETE

Ο ναός της Παναγίας της Κεράς βρίσκεται νοτιοανατολικά της κωμόπολης Κριτσάς, οικισμού με ιδιαίτερη φυσιογνωμία και σημαντικό διαχρονικό ιστορικό ρόλο. Ο οικισμός χρονολογείται στη βυζαντινή εποχή και γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη κατά την περίοδο της ενετοκρατίας (1211-1647). Μαρτυρία για τον δυναμισμό του οικισμού της Κριτσάς αποτελεί ο μεγάλος αριθμός τοιχογραφημένων ναών που βρίσκονται στην περιοχή. Ο ναός της Παναγίας της Κεράς, λόγω του μεγέθους και του πλούσιου τοιχογραφικού διακόσμου που διαθέτει, είναι ο σημαντικότερος όλων. Οι επιφάνειες του ναού είναι διακοσμημένες με τοιχογραφίες βυζαντινής τέχνης.

Η αρχιτεκτονική μορφή του ναού διαμορφώθηκε μετά από διαδοχικές προσθήκες και επεμβάσεις. Το κεντρικό κλίτος, στον αρχιτεκτονικό τύπο του μονόχωρου ναού με τρούλο, αποτελεί τον αρχικό ναό και οικοδομήθηκε, πιθανόν, κατά τη βυζαντινή εποχή. Κατά την πρώιμη ενετοκρατία το κεντρικό κλίτος ανακαινίστηκε, ο τρούλος ανακατασκευάστηκε και προστέθηκαν τα πλευρικά κλίτη. Στη μορφολογία των παραθύρων των πλευρικών κλιτών και του τρούλου διαπιστώνεται η διείσδυση βενετσιάνικων επιδράσεων. Τον 16ο αιώνα ο ναός απέκτησε τις αετωματικές απολήξεις στην ανατολική και τη δυτική όψη, που παραπέμπουν σε αναγεννησιακά πρότυπα.

Στο κεντρικό κλίτος υπάρχουν δύο στρώματα τοιχογραφικού διακόσμου. Το πρώτο σώζεται αποσπασματικά στην κόγχη του Ιερού και στα τύπανα των τόξων που υποβαστάζουν τον τρούλο. Οι παραστάσεις αυτές χαρακτηρίζονται από γραμμική απόδοση των μορφών και χρονολογούνται στα μέσα περίπου του 13ου αιώνα. Κατά τις δύο πρώτες δεκαετίες του 14ου αιώνα, προφανώς μετά από κάποια σοβαρή καταστροφή του ναού, αγιογραφήθηκε το δεύτερο στρώμα τοιχογραφιών που αναπτύσσεται στις υπόλοιπες επιφάνειες του κεντρικού κλίτους και του τρούλου, με σκηνές του Χριστολογικού κύκλου. Το στρώμα αυτό χαρακτηρίζεται από τη συνύπαρξη στοιχείων τόσο της μεσοβυζαντινής τέχνης όσο και της πρώιμης Παλαιολόγειας και αποτελεί έργο ενός τοπικού εργαστηρίου το οποίο εργάστηκε και σε άλλους ναούς της περιοχής. Τα εικονογραφικά θέματα είναι πλούσια και περιγραφικά και αναπτύσσονται σε σχετικά μεγά-

λους πίνακες. Ενδιαφέρον προκαλούν οι παραστάσεις του Μυστικού Δείπνου και του Σημψοπίου του Ηρώδη, όπου απεικονίζονται τα στρωμένα με εδέσματα τραπέζια. Στον δυτικό τοίχο δεσπόζουν οι παραστάσεις των κολασμένων ανδρών και γυναικών, που αποτελούν τμήμα της παράστασης της Δευτέρας Παρουσίας. Η μορφή του αγίου Φραγκίσκου στη δυτική πλευρά του βορειοδυτικού πεσσού, σπάνια στις εκκλησίες της Κρήτης, δηλώνει την ενδιαφέρουσα αφομοίωση ενός καθολικού αγίου στην ορθόδοξη εικονογραφία.

Τα πλευρικά κλίτη αγιογραφήθηκαν στο πρώτο μισό του 14ου αιώνα, αφού είχε ολοκληρωθεί ο διάκοσμος του κεντρικού κλίτους, και ακολουθούν διαφορετικές αισθητικές αρχές. Το νότιο κλίτος είναι αφιερωμένο στην αγία Άννα, η οποία εικονίζεται στην κόγχη του Ιερού. Οι παραστάσεις εικονογραφικά είναι εμπλουτισμένες από τα Απόκρυφα Ευαγγέλια και αποδίδονται με τρόπο ρεαλιστικό και εκφραστικό. Εντυπωσιακές είναι οι ολόσωμες μορφές αγίων γυναικών (Ειρήνης, Κυριακής, Βαρβάρας), που καταλαμβάνουν την κάτω ζώνη του τοιχογραφικού διακόσμου, καθώς και η απόδοση του αγίου Θεοδώρου του Στρατηλάτη στον νότιο τοίχο. Η κίνηση και ο δυναμισμός του αλόγου θυμίζουν αρχαιοελληνικές αισθητικές αξίες. Το βόρειο κλίτος είναι αφιερωμένο στον άγιο Αντώνιο. Το εικονογραφικό του πρόγραμμα είναι αφιερωμένο στη Δευτέρα Παρουσία. Και εδώ ακολουθούνται οι ίδιες αισθητικές αρχές με το κλίτος της Αγίας Άννας, αλλά η εκτέλεση ανήκει σε λιγότερο ικανούς τεχνίτες. **Κτητορικές επιγραφές και κτήτορες**

Οι κτητορικές επιγραφές, που σώζονται στα πλευρικά κλίτη, μας πληροφορούν ότι το κλίτος της Αγίας Άννας ανοικοδομήθηκε και αγιογραφήθηκε με τη βοήθεια του συνόλου του χωριού της «Κρητζέας» και του Αντωνίου Λαμέρα, του επονομαζόμενου Σηνουλέτο. Επίσης, το κλίτος του Αγίου Αντωνίου κατασκευάστηκε με τη συνδρομή του Γεωργίου Μαζηζάνη και της συζύγου του. Η παράσταση με το πορτραίτο της οικογένειας Μαζηζάνη βρίσκεται στη βορειοδυτική γωνία του κλίτους του Αγίου Αντωνίου. Απεικονίζεται ο Γεώργιος Μαζηζάνης με τη σύζυγό και την κόρη τους, που δυστυχώς ο χρόνος έσβησε το πρόσωπό της.

The church of Panagia Kera is located southeast of the small town of Kritsa, a settlement with its own unique profile which played an important historical role. It dates from the Byzantine period, and grew considerably during the period of Venetian rule (1211-1647). One testimony to the vibrancy of Kritsa is the large number of frescoed churches in the area. By virtue of its size and rich fresco decoration, Panagia Kera is the most important of all these churches. The church's interior was decorated with Byzantine frescoes.

The church's architecture was created by a succession of additions and interventions. The central aisle, which had the form of a domed single-naved church, comprised the original church and was probably built in the Byzantine period. Early in the period of Venetian rule the central nave was restored, the dome was rebuilt, and the side aisles were added. The presence of Venetian influences is shown by the shape of the side aisles' windows and the dome. In the 16th century, the church acquired pediments on its eastern and western facades, recalling Renaissance prototypes.

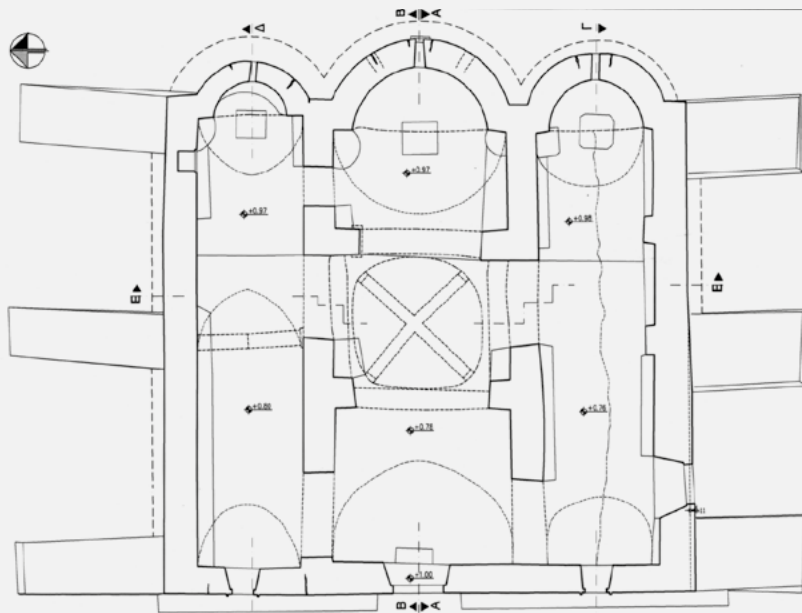
There are two layers of fresco decoration in the central nave. The first is fragmentarily preserved in the sanctuary niche and the lunettes of the arches supporting the dome. These scenes are characterized by a linear rendering of their figures, and date to around the mid-13th century. During the first two decades of the 14th century, apparently in the wake of serious damage to the church, the second layer of frescoes was painted; these cover the remaining surfaces of the main nave and dome, with scenes from the Christological Cycle. This layer is characterized by the co-existence of elements from both Middle Byzantine and early Palaiologan art. It was the work of a local workshop that painted other churches in the region. The iconographic motifs are abundant and descriptive, painted in relatively large panels. The

scenes of the Last Supper and Feast of Herod are interesting with their depictions of tables laid with food. The western wall is dominated by scenes of men and women in Hell, who form a part of the scene of the Second Coming. The figure of St. Francis on the western face of the northwest pier, rare in Cretan churches, shows the interesting absorption of a Catholic saint into Orthodox iconography.

The side naves were painted in the first half of the 14th century, following completion of the decoration of the central nave, and were executed according to different aesthetic principles. The south nave is devoted to St. Anne, who is depicted in the sanctuary niche. The scenes from her life are iconographically enriched by scenes from the Apocrypha and are rendered in a realistic and expressive fashion. The full-figure depictions of holy women (Eirini, Kyriaki, Varvara) that take up the lower zone of the mural decoration are impressive, as is that of St. Theodore Stratelates on the south wall. The movement and dynamism of his horse are reminiscent of ancient Greek aesthetic values. The north nave is devoted to St. Anthony and was painted with frescoes of the Second Coming. The same aesthetic principles were followed here, but the paintings were done by less capable artisans.

Dedicatory inscriptions and founders

The dedicatory inscriptions preserved in the side naves inform us that the nave of St. Anne was rebuilt and painted with the aid of the entire village of "Kretzea" (Kritsa) and Antonios Lamas, also known as Sinouleto. The nave of St. Anthony was built with the contribution of Georgios Mazizanis and his wife. The scene with the portrait of the Mazizanis family is in the northwest corner of the nave of St. Anthony. Georgios Mazizanis is depicted with his wife and their daughter, whose face the passage of time has unfortunately erased.

ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΚΕΡΑ
ΣΤΗΝ ΚΡΙΤΣΑ
CHURCH
OF PANAGIA KERA
IN KRITSA

ΚΡΗΤΗ / CRETE

i T: 28410 51525

ΚΕΙΜΕΝΟ: Γ. ΜΟΣΧΟΒΗ
ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΤΑΠ, ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ
ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ

TEXT: G. MOSCHOVI
TRANSLATION: D. BROWN-KAZAZIS
GENERAL SUPERVISION: ARF, PUBLICATIONS
DEPARTMENT

ΜΝΗΜΕΙΑ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
MONUMENTS AND MUSEUMS OF GREECE
e-Ticketing system

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
HELLENIC REPUBLIC
Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού
Ministry of Culture and Sports

Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων
Archaeological Resources Fund

www.tap.gr